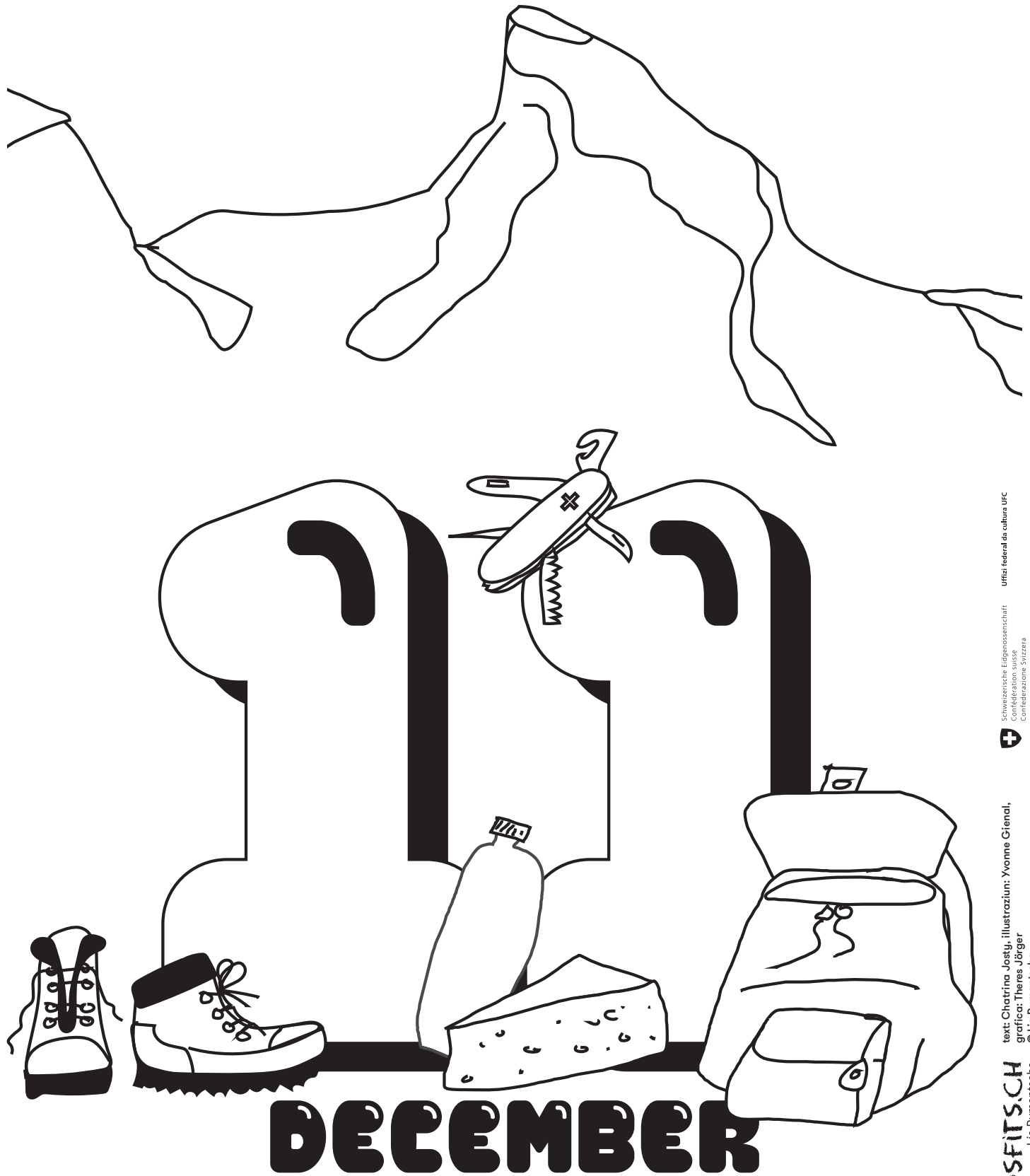


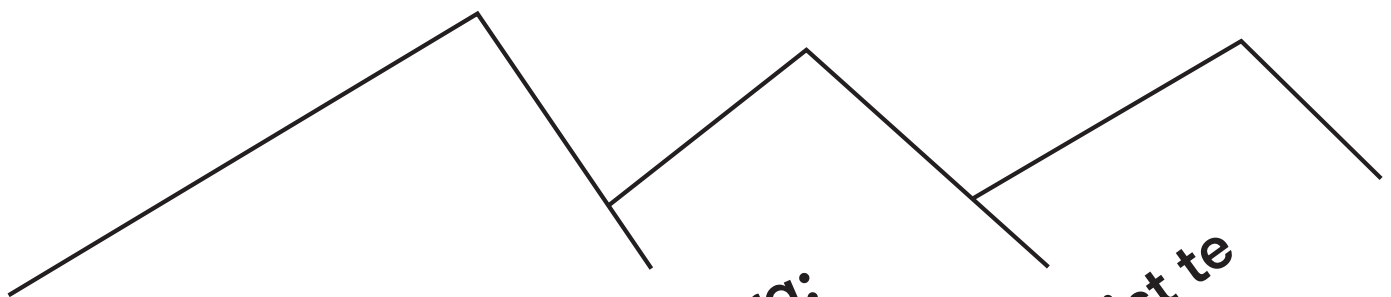
Oz è igl De internaziunal dalla muntogna



Igl De internaziunal dalla muntogna

Savez vusoters tgi dat en de spezial aposta per las nossas muntognas? El ans duess gidar a tigneir andamaint tgi las muntognas èn fitg impurtantas per igl noss planet. Las muntognas maiestousas èn betg angal fitg belas da vurdar, ellas èn er nizevlas ed impurtantas per igl noss sistem ecologic. Blers flems scumainzan ainten las muntognas. L'ava dalla neiv tgi liva cula an uals e flems ed ans porta ava frestga per beber. Las muntognas èn damai grondas funtangas dad ava. Per blers animals èn las muntognas igl datgesa perfetg. Scu per exaimpel per igl capricorn. El ò igl pi gugent, sch'igl è en po pi frestg e vo percheigl

anfignen sen igls pizs igls pi ots. Cò crescha er chegl tgi el maglia gugent. Per tg'igl capricorn ed oters animals da muntogna cattan er venavant chegl tg'els dovranno, stuagn nous proteger la nateira e las muntognas. Carstgangs sen igl antier mond gioldan dad eir an muntogna. La stad von els a viandar u a scliviglier e d'anviern cun skis u cun gianellas. Igl De internaziunal dalla muntogna – proclamo dallas Naziuns Uneidas l'amprema geda igl onn 2002 – duess regurdar nous tots e tottas da respectar e tigneir sobras las muntognas. Angal uscheia restan ellas venavant igl tresor per blers scazis custevels!



Schi te vardas or da fanestra:
Veist te ena muntogna?
Scu ò ella nom?

Sen tge muntognas ist te
gio sto u stada?

Tge animals da muntogna ast
te gio via?




 Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra
 Uffiz federal da cultura UFC

text: Chatrina Josty, illustraziun: Yvonne Giènel,
 grafica: Theres Jäger
 © Lia Rumantscha

KIDSFITTSCH
 Lia Rumantscha

Igl scazi dalla muntogna

1

Igl è en bel de d'aton e Bigna e Ramun fon ena spassageda cun lour tatta Mirta e lour tat Carlo. Igl tat vign uriundamaintg dall'Italgia. Percheigl on els nom Della Valle. Els vottan star sur notg e portan laschers grevs. Igl tat Carlo ò er ena bunga marena aint igl sies lascher e perfign ena liongia per igl tgang Rino. Angal Linus, igl

frar grond da Bigna e Ramun, è rasto a tgesa. El ò detg: «Eir an muntogna è lungurous. Ma schi vusoters vez furtegn, cattez en scazi. Ia sa tgi dat bliers scazis ainten las muntognas. E pigle cun vusoters en po da chel scazi per me!» Igl tschintg viandants èn fi e flomma e sa mettan sen veia.

1 Per arrivar agl punct da partenza **L** dalla spassageda peglia la famiglia Della Valle la bartga. Els reivan an vischinanza dad ena gronda punt.

2 Tge fò chel spiert aintamez igl gôt, **A** sa dumondan Bigna e Ramun. «Vo tuttegn a letg, spiert!», dei Ramun per spass ed igl spiert svanescha.

3 La famiglia Della Valle vei angal ple **S** las cornas digl capricorn tgi Rino ò suaro. «Damai, las cornas digl capricorn èn er betg igl scazi tgi Linus ò managea», dei Mirta, la tatta. Er ella è planget stancla ed i vign adegna pi stgeir. Per furtegn fon els la proxima scuverta davos ena palma.

4 Sur chella punt spassegia la **A** famiglia Della Valle. Rino savoira gio ensatge tgi el pudess magler e corra davent.

5 «En letg fiss er ensatge flot per me!», **F** painsa Rino. El ò ena veira fom e la senda vign adegna pi erta. Ma ni igl tat e la tatta, ni igls unfants paran da neir stanchels. Igl cuntrari. «Cò, ia vei igl scazi!», cloma Bigna.

6 Na, cò èn betg neidas barsadas servelas. Per cattar chegl tgi el vot, stò Rino tgavar ena rosna.

7 «Ena gliterna davos ena palma? **T** Tgi ò laschea cò chella?» Cun ageid dalla gliterna cattan els la veia. Bigna ò en'ideia. «Ni, nous suandagn simplamaintg l'ava. Ella splendurescha gio bunamaintg aint igl stgeir!»

8 En bellezza cristal sa preschainta **R** ainten ena fessa dalla crepla. «Chegl è propi en bel cristal», dei Carlo, il tat, «ma chel pudainsa betg piglier cun nous. Laschagn igls cristals an muntogna. Chegl è lour datgesa.» Plangsia vottan er els eir vers lour quartier per chesta notg. Els reivan tar igl mossaveia.

9 Exact cò tgava Rino scu en nar
U aint igl sablung. El catta pero
 angal en satg da pommes chips
 veid. Tgi ò laschea chel ainten
 la nateira? Bigna e Ramun peglian
 cun els igl rusment. Els vottan
 proteger la nateira. Cura tgi els
 tgaminan anavant, saintan els
 ena curiousa canera.

10 E propi. Cun suandar l'ava reivan
G els tar en pitschen laiet. Da cò
 cattan els er la veia tar la tenda,
 noua tgi els vottan star sur notg.

11 Na, la canera vign betg digl auto
 da posta. Igl è betg «tü-ta-to»,
 chegl tgi els saintan. Ma pitost
 «huhu-huhu-huhu».

12 Chegl è la dretga direcziun. «Era
A igl cristal igl scazi tgi Linus ò
 managea?», dumonda Bigna,
 «el ò bagn detg tgi nous duessan
 purtar ad el en toc digl scazi.»
 Cò stat Rino tottanegna salda. El
 ò suaro puspe ensatge. Forsa en
 animal?

13 Avant tgi eir a durmeir tschainta
A la famiglia Della Valle anturn igl
 fi. Rino roi ve d'ena liongia. «Ha,
 Rino ò survagnia igl sies scazi!»,
 dei Ramun, «ma nous vagn anc
 adegna betg catto igl scazi per
 Linus!» Tots stebgian en po. Totta-
 negna dei Bigna: «la va en'idea!
 Tgi ò anc ena clocca veida? la
 crei tgi nous saptgan amplaneir
 en po digl scazi ainten ena
 clocca!»

Schi te ist rivo u rivada alla fegn
 dall'istorgia, stost te angal ple cumbi-
 nar igls nomers cun igls bustabs
 ed alloura cattas te or, tge tgi Bigna
 ò managea!

1
L

,



Tge dattigl ainten las muntognas e tge betg?

2

Taglia or igls maletgs ed igls tatga
ainten la tabella.



Chegl dattigl ainten las
muntognas:

Chegl dattigl betg:

Soluziuns

1 L'AVA FRESTGA

2 Chegl dattigl ainten las muntognas:

- capricorns
Igl capricorn è en animal tgi è sto svania durant blers onns aint igl Grischun. Igl onn 1920 ins ò coloniso puspe en pêr capricorns aint igl Grischun. Davent d'alloura èn els sa sviluppos bagn ed ossa dattigl puspe blers capricorns. Ainten tscherts lis, per exaimpel a Puntraschigna, vignan els perfign giu ainten vischnanca.

- punts
Ainten las muntognas dattigl da tottas sorts punts. Ideia: Fotografescha tot las punts tgi te veist, cura tgi te fast ena spassageda an muntogna.

- cristals
Cristals dattigl propi ainten las muntognas. Per exaimpel an Surselva. Per cattar cristals ston igls tgavacristals eir se ad ot ainten las creplas.

- pegns
Aint igl Grischun dattigl blers gôts da pegns. Els geidan er a proteger las vals dallas lavegnas.

- bartgas
I dependa, tge tg'ins manegia cun «muntognas». Sen pitschens laiets da muntogna dattigl nignas bartgas da passagiers. Sen lais en po pi gronds scu per exaimpel chels an Nagiadegna ota dattigl er bartgas.

- fis
Ins dastga far fi ainten las muntognas. Chegl pero angal, sch'igl è betg mengia sitg.

- mossaveias
Igls mossaveias geidan a cattar la dretga senda ainten la muntogna. Ast te gio remartgea tgi dat mossaveias da differentas calours? Igls mellens èn per las sendas da viandar simplas. Chels da calour alv-cotschen-alv marcheschan las sendas da muntogna tgi èn gio pi grevas. Anc pi difficilas èn las sendas marcadas alv-blo-alv.

- autos da posta
Cun igl auto da posta ins reiva tar blers puncts da partenza per spassagedas ainten la muntogna.

Chegl dattigl betg:

- palmas
Las palmas creschan pi gugent ainten regiuns pi tgodas.

- navs grondas
Chellas dattigl betg ainten las muntognas digl Grischun.

- spierts
Spierts dattigl angal ainten istorgias e rachints.

- tendas
Tendas dattigl bagn, ma ansasez ègl scumando dad eir cun tenda ainten la nateira. Sen plazzas da campar ègl lubia, ed er sur igl cunfegn digl gôt.

- squals
Igls squals veivan ainten las mars, ma betg aint igls lais da muntogna.

- ufos
Adegna puspe dattigl gliout tgi crei d'aveir via en ufo. Anfignen ossa ègl dantant betg cumprovo tgi detta veta sen oters planets e cun chegl er betg visetas da createiras dad oters planets ainten objects tgi sgolan, scu per exaimpel ufos. Ma ins so mai.

